

SÜLEYMAN RƏHİMOVUN "SAÇLI" ROMANINDA MİLLİ ƏXLAQİ DƏYƏRLƏR

Xülasə

XX əsrin 20-30-ci illərində Azərbaycan nəsrinin inkişafında misilsiz xidmətləri olmuşdur Süleyman Rəhimovun. Böyük Vətən müharibəsinin şəraitində mühüm rəngarəng obrazlar yaratmışdır yazıçı. Azərbaycan qadınının zəngin, rəngarəng obrazını, hünərini, fədakarlığını, saflığını, ziddiyyətli dövrdə əsk etdirir bu əsərlər.

Əsərlərinin mövzusu ədalət, dürüstlük uğrunda mübarizələrdir. Müsbət obrazları isə yazıçının özünə ucaltdığı ən böyük abidədir. Soyumuza kökümüzə bütün əzəməti ilə ucalan millilik əsərlərinin əsas mövzusuudur.

Açar sözlər: *roman, cəmiyyət, ziddiyyət, mübarizə, xalqın taleyi*

National moral values in Suleyman Rahimov's novel "Sachli"

Summary

Suleyman Rahimov had unparalleled services in the development of Azerbaijani prose in the 20-30s of the XX century. The writer created important colorful images in the conditions of the Great Patriotic War. These works reflect the rich, colorful image, skill, self-sacrifice, purity of the Azerbaijani woman in the conflicting times.

The theme of his works is the struggle for justice and honesty. Positive images are the greatest monument erected by the writer. It is the main theme of the works of nationalism, which rises to our roots with all its grandeur.

Keywords: *novel, society, contradiction, struggle, the fate of the people*

XX əsrin 20-30-ci illərində Azərbaycan nəsrinin inkişafında misilsiz xidmətləri olan, iri həcmli romanın banilərindən biri olan Xalq yazıçısı Süleyman Rəhimov "Saçlı", "Qafqaz qartalı", "Ana abidəsi", "Ağbulaq dağlarında" romanları mənəvi dəyərlərimizin, tarixi köklərimizin bədii axtarışları və böyük zəhmətin bəhrəsidir. Yazıçının "Qüdrətov", "Gəlin qayası", "Arzu", "Ata və oğul", "Güzgü göl əfsanəsi", "Qızlar oylağında", "Aynalı", "Qardaş qəbri", "Medalyon", "Mehman", "Uğundu", "Mahtavan", "Kəsilməyən kişnərti" və s. povest və hekayələri Azərbaycan ədəbiyyatının çox qiymətli və daima müasirliyini qoruyan əsərlərimizdəndir. "Həyat həqiqətinə sona qədər sadıq qalan, həyat və sənət prinsiplərini heç zaman güzəştə getməyən S.Rəhimov görkəmli nasir kimi ayrı-ayrı nəzəriyyəçilərin müddəalarını deyil, həyatın dialektik məntiqini əsas götürürdü" (1., 7). Süleyman Rəhimovun yaradıcılığından söz açan tədqiqatçıların fikrinə görə - musiqidə Üzeyir Hacıbəyov, dramaturgiyada Cəfər Cəbbarlı, hansı mövqedə yet tutmuşlarsa, Süleyman Rəhimov da Azərbaycan nəsrində, roman ənənələrini yaratdığına və yaşatdığına görə həmin səviyyədə Azərbaycan yazıçısıdır. Bəlkə də, bu fikir indi bir çoxlarına mübaligə kimi görünsün. Amma gəlin, həqiqətin gözüne düz baxaq. Yaxın keçmiş qara eynəklə boylanlar deyə bilərlər ki, onun bir sıra əsərləri Sistemin yaratdığı sosializm realizminin tələblərini dolğun şəkildə əks etdirir. Məsələn, "Şamo" inqilabi hərəkətdən bəhs edir, "Saçlı"da kollektivləşmədən danışılır. Təbii ki, o dövrdə yaşayan hər hansı bir yazıçını belə yanlış mövqe ilə səciyyələndirmək doğru deyil. Yazıçıları qələmə aldıkları mövzulara görə yox, əsərlərindəki həyat həqiqətinə görə qiymətləndirmək lazımdır. Azərbaycan nəsrində

həyat həqiqətini (təbii ki, dövrün həqiqətini), insan xarakterlərini bəlkə də Süleyman Rəhimov qədər real canlandıran yazıçılar az idi.

Böyük ictimai hadisələri və konfliktləri içərisində alıb təsvir etmiş, əsas obrazların xarakterlərini açmış, insani keyfiyyətlərini göstərmişdir. Belə qiymətli romanlardan biri "Saçlı"dır. "Hər bir nəsr əsəri, xüsusilə roman ilk növbədə, öz qəhrəmanını təqdim edir. Həmin qəhrəman romanın bütün süjet xəttində aparıcı missiyanı öz üzərinə götürür, digər personajların hərəkətlərini, dəst-xəttini müəyyənləşdirir. Yəni bütün obrazlar həmin qəhrəmanın çevrəsi ətrafında hərələnir, ona münasibətindən asılı olaraq hüsn-rəğbət ya da mənfi reaksiya doğururla"(2., 24).

Bir zamanlar ədəbiyyat deyəndə yalnız öz sanballı yükü ilə həcmi ilə roman və povestlər hesab olunurdu. Ədəbiyyatın ən böyük janrı olan roman – digər bütün janrları sıxışdıraraq hakim mövqeyə keçmişdir. V.Q.Belinski yazırdı: « ... Romanın məzmunu müasir cəmiyyətin bədii təhlilidir, cəmiyyətin görünməyən elə əsaslarını açıb göstərməkdir ki, adət edilmiş vərdislər və düşüncəsizlik onları cəmiyyətin özündən də gizli saxlayır. Müasir romanın vəzifəsi-həyatı bütün çılpaq həqiqəti ilə əks etdirməkdir. Buna görə çox təbiidir ki, roman, bir istisna kimi, ədəbiyyatın bütün digər növlərinə nisbətən hamının diqqətini cəlb etmişdir: cəmiyyət romanı öz güzgüsü hesab edir və ona baxıb özünü görür, öz-özünü dərk edir». S.Rəhimovun Azərbaycan ədəbiyyatında geniş oxucu rəğbəti qazanan əsəri 1939-1948-ci illər arasında qələmə aldığı üç kitabdan ibarət "Saçlı" romanıdır.

Bu romanın qəribə taleyi kimi yazıçının da keşməkeşli həyatı olmuşdur. Yazıçı bu romanı yazdığı dövrlər müxtəlif vəzifələrdə işləmiş və bu fəaliyyətlərdən xeyli həyat təcrübəsi və roman üçün material toplamışdır. " O, əvvəlki nəsr ənənələrinə söykənib, ənənələr yaradan əsərdir. Burada iki məqamı qeyd etmək gərəkdir. Birincisi, Azərbaycan nəsrinin əsr boyu izlədiyi qadın azadlığı mövzudur; ikincisi romanın ilk dəfə olaraq, geniş panoramda, az qala bütünlükdə quruluşu bürümüş eybəcərliyi, mənfilikləri bir yerə cəmləyib, ifşa etməsidir" (3., 4). Yazıçının bu xarakterləri detalları ilə oxucuya catdırması bəlkə də, Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında partiya işində çalışması səbəbindən idi.

"Saçlı" romanında yazıçı yeni cəmiyyətdə qurucu insanların fəaliyyətindən və onların xarakterlərindən bəhs edərək Azərbaycan kəndində kollektivləşmədəki fəhlə və dövlətlərini itirmiş qolçomaqların münasibətlərindəki problemləri real şəkildə əks etdirir. Sosializmin dostları ilə düşmənləri arasında mübarizədə xalqa daha səmərəli xidmət edən insanların gözəl rahat həyat yaşamaq arzularından kənddə qələbəni əks etdirən bir əsərdir. S.Rəhimov bu romanları üzərində ədəbiyyata gəlmiş və əsər üzərində əlli ilə yaxın gərgin işləmişdir "“ Saçlı “ sosializmin kənddə qələbəsinə əks etdirən bir əsərdir. S.Rəhimov zəhmətkeşlərin əmək coşqunluğunu və sevinclərini xüsusi bir diqqətlə canlandırmağa müvəffəq olmuşdur. “ Saçlı “ da ədibin ən mühüm ədəbi nəaliyyəti müsbət qəhrəman surətlərinin canlılığı və inandırıcı göstərilməsi , daxili aləmlərinin psixoloji dəqiqliklə işıqlandırılmasıdır" (4.,4). Tədqiqata cəlb etdiyimiz S.Rəhimovun "Saçlı" romanı və hekayələri Azərbaycan xalqının tarixini, etnoqrafiyasını və mədəniyyətinin bir hissəsini özündə əks etdirən sanballı sənət nümunələridir. Bu əsərlərin dəyəri təkcə məzmunu ilə deyil, həm də bədii dili cəhətdən çox dəyərlidir. Çünki bədii əsərlər dili və tarixi daha etibarlı mühafizə edir.

Süleyman Rəhimov "Saçlı" romanı ilə əlaqədar yazdığı "Müəllif qeydləri"ndə deyirdi ki, mənim üçün "Şamo"nu yazmaq, "Saçlı"nı yazmaqdan asan başa gəlmişdir. Əgər "Şamo"nu yazanda romantik xəyal aləminə qapılıb qanadlanmışamsa, "Saçlı"nı yazarkən, sanki daş-qaya üstündə buruq qoyub yerin qatlarını qazmışam. O dövrün ən oxunaqlı və populyar romanlarından olan "Saçlı"nı ədəbi tənqid bir qədər sərt qarşılamış, bu əsərin uğurlu cəhətləri ilə yanaşı, kəm-kəsirlərini də bütün açıqlığı ilə təhlilə çəkmək meyli güclü olmuşdur. (5., 12). Səməd Vurğun Böyük Vətən Müharibəsi günlərində demişdir ki, S.Rəhimov romançıdır, böyük yazıçıdır, xalq yazıçısıdır". M.Arif : "S.Rəhimov nasirlərimiz içində böyük bir realist, dərin müşahidəçi, incə bir psixoloq olması son zamanlarda hər kəs tərəfindən təqdir edilməkdədir " (6., 262). Yazıçının geniş fantaziyası və müşahidə qabiliyyəti hadisələri incə məqamlarla, sətirarası fikirləri ilə xalqının taleyi üçün narahat olduğunu bildirir. Böyük Vətən müharibəsinin şəraitində mühüm rəngarəng obrazlar yaradan yazıçı sovet ədəbiyyatının tələbləri ilə dövrünün hadisələrinə cavab verirdi.

İctimai hadisələrin mahiyyətini açmaq qabiliyyətinə malik olan yazıçı gələcək uğrunda gedən mübarizənin ön cəbhəsində dayanırdı. Hər zaman, hər yerdə xalqın, dövlətin marağı, ideali onun üçün birinci dərəcəli məsələ olub.Süleyman Rəhimovun yazıçılıq enerjisində, heç bir zaman sönməyən yazıb-yaratmaq həvəsinə qibtə etmək olardı. O, eyni zamanda, fəal ictimai xadim idi. Əsərlərini mühüm dövlət işlərini görə-görə yazırdı (7.,14).

Böyük şəxsiyyətlər böyük cətinliklərə rast gəlməsi bəlkə də tanrı işidir. Hər zaman ədalət divanına çağıran ədib əsərlərində şəərəfliləri şəərəfli, şəərəfsizlərə isə şəərəfsiz adlandıraraq. Soyumuza kökümüze bütün əzəməti ilə ucalan millilik əsərlərinin əsas mövzudur.

Süleyman Rəhimovun ictimai fəaliyyəti əsərlərindəki obrazların yaranmasına və onların talelərinə öz təsirini bariz şəkildə göstərmişdir. Əsərlərdəki ədalət, dürüstlük uğrunda mübarizələr və müsbət obrazları

yazığının özünə ucaltdığı ən böyük abidədir. Rüksarə, Nənəqız, Tahir Dəmirov, Dəyirman daşı yonan Qoca Azərbaycan xalqının mənəvi dəyərlərini özünəməxsus davranışlarla əks etdirən obrazlardır.

Azərbaycan qadınının zəngin, rəngarəng obrazını, hünərini, fədakarlığını, saflığını, ziddiyyətli dövrdə əsk etdirir bu əsərlər. Əsərdə saf duyğuları tərənnüm edən, min bir hiyləyə oyuna tuş gələn qəhrəman obraz kimi yaradılan Rüksarə, hüquqları uğrunda mühitlə mübarizəyə qalxır. Yazıçı Rüksarənin simasında fürsətdən sui istifadə edən məkrli isanların planlarını canlandırır. Böyük ədib “Saçlı” romanındakı öz süvimli qəhrəmanı haqqında illər sonra – Rüksarə çox mürəkkəb bir dövrə düşən, dözülməz müqavimətlərdən, maneçiliklərdən addım-addım ötən, bəzən də bürəyə-qalxa keçən, çətinliklə inkişaf edən yeni adam, yeni insandır. Mən Rüksarəni asan yolla aparmaq istəmədim. Mən, təbii olaraq, Rüksarəni çox darısqal döngələrdən keçirmək istədim. Rüksarəni işdə, hərəkətdə, eyni zamanda təbii-qanuni inkişaf, mübarizə gedişində göstərməyə çalışdım, deyəcək. .

Tehran Əlişanoğlunun: Süleyman Rəhimovun “Saçlı” əsərindəki kənddə qadına münasibəti yalnız C.Məmmədquluzadənin "Danabaş kəndi"ndəki Zeynəb obrazı ilə analogiya təşkil edə bilər – fikri ilə razılaşmaq olar. Bu əsərdəki “saç” detalı isə qəhrəmanın şəxsiyyətinin simvolu və psixoloji obrazıdır. Yalnız mühitə etiraz deyil, geriliyin, eybəcərliyin dövrünün insanlarına yaşatdığı acılar, sarsıntılara qarşıdır. A. Fədayevin fikrinə görə - məhz sosializm cəmiyyəti adamının təsviri ilə sovet ədəbiyyatı bütün başqa ədəbiyyatlardan fərqlənir. Sovet adamını yeni insan əxlaqının daşıyıcısı kimi göstərmək, onun qabaqcıl keyfiyyətlərini nəzərə çatdırmaq və ona irəliyə doğru hərəkətdə kömək etmək bizim ədəbiyyatın əsas və başlıca vəzifəsidir.

Ədəbiyyat

1. Himalay Qasımov, 11-10-2015, Süleyman Rəhimov - Ustad sənətkarın şah əsəri // Xalq qəzeti, 2010 22 oktyabr, s. 7.
2. Vəqif Yusifli // 525-ci qəzet, 2009 16 may, s.24.
3. Tehran Əlişanoğlu // Ədəbiyyat qəzeti, 2010 19 mart, s.4.
4. Ədalət Rəsulova. Süleyman Rəhimov // <http://edebiyat-az.com/?p=29191>.
5. Vəqif Yusifli. Unudulmayan Süleyman Rəhimov. 06.04.15
6. M.Arif. Seçilmiş əsərləri. Birinci cild, 1967, s. 262
7. Fazil Qaraoğlu // Bakı xəbər, 2018 31 yanvar, s.14